

Intervju: Staša Zajović, Žene u crnom

Bol se koristi za otvaranje šoping molova

Koliko su presude Tribunala uticale na povratak retorike i opšteg stanja, kao za vreme devedesetih?

Dovođenje u vezu presuda sa povratkom u devedesete nije održiva teza. One možda jesu indirektno povezane, a jedan od njihovih poveznih elemenata je Haški tribunal i nekažnjivost zločina, kao ideologija i praksa koje preovlađuju u svim državama bivše Jugoslavije. Poljuljana je veza između međunarodnih institucija pravde i kažnjivosti zločina. Veza između Haga i pravde je takođe dovedena u pitanje, a veza između Haškog Tribunala i geostrateških interesa je više nego jasna. Nekažnjivost nije vidljiva samo na krivično-individualnom nivou. I to nije problem samo Haškog tribunala, niti čak pravosudnih institucija i institucija tranzicione pravde. Ona treba da se tiče svih nas. Elitama je mehanizam tranzicione pravde bio samo trgovina. Zamena za Evropu: Hag za Kosovo. Ispostavilo se da smo se sa svakim transferom optuženih samo udaljavali i od suočavanja i pravde. Šaljemo optužene u Hag, ali nas Hag jako zaboli kad se Tužilaštvo ne ponaša u skladu sa našim očekivanjima. Naravno da je nakon presuda usledila kakofonija pitanja: Ali šta je sa nama? Da li je moguće da na ulice izlaze desetine, stotine hiljada ljudi, i da oni nemaju samilosti, saosećanja, sažaljenja sa prognanim ljudima sa bilo koje strane? A svi su vernici? To je najniži nivo ljudskosti. Odluke Tribunala su to samo ogolile. Živimo u sistemu permanentne militarizacije. Mašina mora stalno da je u pogonu, jedoumlje i uniformnost su nacionalni konsenzus. Sad su svi ustali da govore o nepravdi, a takva dehumanizacija se dešavala ljudima iz Krajine.

Oni su žrtve samo na metafizičkom nivou. U Srbiji su bili nepoželjni, pa su čak i vraćani na ratišta. Tad gotovo niko nije dizao glas?

To je ono što se zaboravlja. Organizovan je zločin nad vlastitim narodom a jedino smo mi, "antisrpski elementi" išli na granicu. Konvoji koji su dolazili sa prognanicima su bili izloženi najvećem mogućem poniženju, maltretiranju, potpunoj hajki na muškarce koji su bili uvučeni u rat, a sad se čudimo kako je „dogovorena“ pravda. Sve te srpske patriote ne mogu da se pohvale nijednim razgovorom sa njima, ni flašu vode im nisu dali. Sa Jelenom Šantić se nisam micala sa cesti i kad su nas micali sa jednog punkta mi smo išle dalje. Strašna je bila ta okrutnost kojom su ti ljudi, ti muškarci bili ponovno vraćani na ratišta, slati su na neka nova. Oni su se protivili govoreći da nisu psi rata. To je pravda o kojoj mi pričamo. Građanska je dužnost da se pomogne drugom u nevolji.

Kako kroz istoriju sagledavati onda devedesete?

Dezerteri su alternativa ratu. Ljudi su u ratu devedesetih bili topovsko meso, potrošna roba za razne tajkune. Sve je veoma jasno. Borili su se za šoping molove. Način na koji su kršene sve moguće međunarodne konvencije, kao izbeglice ubacivani su kao stoka u zatvorene vagone prema Kosovu... Ta zločinačka praksa preseljavanja stanovništva je jedan od zločina koji ni Hag nije ustanovio. Hiljade muškaraca je odvedeno. A za koji rat? Zbog mobilizacije izbeglica niko nije kažnjen. To je po svim konvencijama zabranjeno, i bilo je uključeno u optužnicu protiv Miloševića. On je umro i niko drugi nije procesuiran zbog toga. Šta je radila SPC kad su dolazili prognanici? Toliko o toj velikoj ljubavi prema svom narodu. Srećom, pa postoji i alternativna istorija.

Nedavno ste morali da otkazete tradicionalno okupljanje povodom godišnjice pada Vukovara jer je postojala opasnost sukoba sa ultradesničarima koji su istog dana imali skup povodom odluke Tribunala.

Mi smo grupa koja plenarno zaseda. Ne mogu sama da donesem odluku. U kritičnim trenucima mora da postoji konsenzus, mora da se uvaži strah. Šta to znači? Bitnije je da mi nastavimo sa našim etičkim principom obraćanja žrtvama. Gotovo sve žene su rekle: "Baš sada hoćemo i nećemo ih ostaviti.", ali tako je već 20 godina. Mi non-stop govorimo "Baš sada!" E, baš sad moramo da vidimo kakvo je stanje i kakva je sposobnost civilnog društva. Da vidimo da li toliko zavisimo od institucionalnog mehanizma pravde. Da li smo prirepci? Mi nismo. Mi smo do današnjeg dana u Specijalnom sudu provele 380 dana. Ne negiramo pravni sistem, ali nije sve u tome. Zadovoljavamo li se samo sa tim da nam Hag očisti naše

dvorište? Hag je osnovan 1993. Mi smo bile bez oslonca kad smo osnovane 1991. godine. U međunarodnoj zajednici smo našle oslonac koji i danas imamo. To su ljudi koji u SAD-u ustaju protiv vojne intervencije u Afganistanu. To su ljudi koji ustaju protiv invazije na Irak, koji traže povlačenje vojnih snaga svuda. To je ozbiljna međunarodna politika koja nije vezana za institucije. Mi znamo mesto sa kog se obraćamo. To je ljudska etika.

Na koji način se obratiti?

Populizam je isključen. Ne govorimo ono što žele da čuju. Doživljavamo demonizaciju na svim nivoima i postoji strah. Moramo sad da razmislimo. Klima je nesigurna. Na nama je velika obaveza da sa što više ljudi razgovaramo, da zajedno promišljamo i da nikako ne zapostavimo pritisak na države za procesuiranje preostalih ratnih zločinaca. Moram da kažem da se sada plašim da se ne ukine Specijalni sud. Plašim se da ubuduće neće biti drugih svedoka. U Hrvatskoj, nakon oslobađanja generala, više niko nema prava da Tribunal naziva antihrvatskim. Odlično! Sad nam je prostor mnogo širi za kritičku javnost, za civilno društvo i mnogo je veća odgovornost na regionalnom nivou. Dakle, potpuno distanciranje od onih koji na bilo koji način slave zločine. Niko iz civilnog društva ne sme da govori o pravednom ratu, u kom su zločini nemogući. Prva su instanca žrtve i to žrtve sa druge strane. Jedino tako možemo da prekinemo militarističku matricu. Imamo dosta posla. Biće jako težak period koji je ujedno pun velikih izazova.

Pravni sistem je takav da je usmeren ka počinocima. Odluke Haga se mogu shvatiti i kao šansa za naša društva, pre svega kad govorimo o žrtvama. No, ima li prostora optimizmu ako vidimo kako su dočekane odluke u Beogradu, Zagrebu i Prištini?

Nijedna država nema fondove za žrtve. Bunili smo se protiv Zakona o pomoći haškim optuženicima i njihovim porodicama. Čije su pare koje daje ova država? Na nama je sad ogromna odgovornost i moramo pokazati neposlušnost jednomlju na svim stranama, moralno, emocionalno, kulturno, estetski...Tu neposlušnost moramo da shvatimo kao građansku odgovornost. Poslušnost ovakvim obrascima je ukidanje ljudskosti. Poraz ljudskosti je kad u Prištini izađe 100.000 ljudi nakon oslobađajuće presude. Treba da se zapitamo zašto je to tako, a ne da upadamo u rupu nihilizma. Civilno društvo mora više da razgovara, moramo da zastupamo ideju pokreta, a ne projekta. Treba da širimo tu ideju horizontalno, uspravno, principijalno, dosledno... Ako ne uspemo na početku idemo dalje. To sam naučila od ljudi. Pomalo, plenarno, osvajamo jedno po jedno. Ta se politička kultura gradi polako, uvažavajući različite vrste znanja. Sto žena u Srbiji je bilo na suđenju "Škorpionima". U brojnim gradovima izvan Beograda postoje naše aktivistkinje - u Vlasotincu, Leskovcu... U gradovima prema kojima iz Beograda provejava kulturni rasizam. Plašim se da će te oaze neposlušnih građana i građanki da budu najviše na udaru. Šta ćemo sa njima? Oni nisu projektni resursi. Ovo je ljudski projekat, mnogo ozbiljniji i obaveze su nam velike. Ne gajimo nadu ni u kakvu zrelost društava. Moram da izrazim bojazan zbog toga što do sada nije bilo ni jedne pravosnažne presude za vojnu akciju "Oluja", te stoga mnogo toga zavisi od pritiska kritičke javnosti i civilnog društva. Neka se umnože oni koji misle kao Dokumenta. To treba da bude moralna i politički organizovana kampanja. Sad je vreme za pritisak i zahteve za kaznama odgovornih pojedinaca. Hrvatska će uskoro postati članica EU, a na ta otvorena pitanja je potrebno naći odgovore. U moralnom smislu jako je bitno da civilno društvo postavi te zahteve. E, baš sada treba da vidimo šta je sa Lorom, šta je sa prognanicima, koliki broj njih će se odlučiti na povratak. Civilno društvo mora da predstavlja novi bezbednosni štiti onima koji su sad manjine. To nam je obaveza. Mi smo nenasilne brigade. Moramo svojim prisustvom da pokažemo da su nam ljudska bića važna. Najgore bi bilo kad bismo se pomirili sa odlukom suda u Hagu. Nije Hag jedina instanca. U Argentini na primer nije bilo nikakvog međunarodnog suda. Ako postoji jako organizovano civilno društvo, podsticaji i pritisci spolja nisu potrebni. Civilno društvo treba ozbiljno da razmisli šta su nacionalne države. Moraš da se zapitaš kako možeš da staneš u odbranu nacionalne države koja isključuje postojanje druge/-ih? To pitanje je pitanje građanske odgovornosti koja se ne stiče projektno, nego ozbiljnim radom.

Mi sad i nemamo jasno definisanu nacionalnu državu u nekim pogledima. Spomenimo problem sa Stajićevom, nekadašnjim logorom koji je na zemljištu u vlasništvu Ivce Todorića. Do izražaja je došao neoliberalni aspekt?

Kao što su se braća po oružju stalno prepoznavala i razumela, tako i sad Šljivančanin čestita generalima, Gotovina je Miloševiću potpisao čitulju za novine... Imamo čitav niz tih divnih druženja bratije po oružju. Tako i slučaj sa Stajićevom prelazi granice. Tu treba da razgrnemo i ukažemo na pljačku kojom rukovode oni koji najviše pričaju o nacionalnim interesima. Za njih smo potrošna roba. To je najogoljeniji vid varvarskog kapitalizma. Zadnja njegova faza. Kako je u tim uslovima uopšte moguće biti Srbin ili Hrvat? Zašto nismo, jednostavno radnici? Ne! Mi smo prvo Srbi ili Hrvati, a dok se setimo da izgradimo sebe kao radnike prođe voz i tajkuni kupe sve. Tako je distribucija nacionalnog bogatstva povezana sa

nacionalističkim diskursom. Umesto da se kriminalizuju oni koji su omogućili ovaj varvarski kapitalizam, kriminalizuje se solidarnost. Mali je broj ljudi koji u javnosti drugačije misli i mora da se bori za opstanak, mora da kaže da ovo nisu samo nacionalna tela koja plutaju. Kakva je to ljubav prema državama i nacijama? Ko prisvaja višak tvog rada? Ko prisvaja tvoj bol? Ko vrši eksproprijaciju mog bola, kako se državni bol koristi? Bol se koristi za otvaranje šoping molova.

Dan nakon izrečene oslobađajuće presude hrvatskim generalima udruženja veterana iz Srbije, Hrvatske i BiH posetila su Potočare i odala počast žrtvama genocida. To je, između ostalog, i rezultat rada civilnog društva.

To mi je predivno. Bila sam presrećna kad sam pročitala tu vest. Mi radimo sa nekoliko udruženja majki, neposlušnih majki koje se nisu dale prevariti. To su majke ponosnih sinova koji nisu hteli u rat, prognane majke koje su se borile protiv mobilizacije u Krajini i majke poginulih vojnika iz Topčidera¹. Radimo i sa Majkama Srebrenice. Podsetila bih na to da smo sa Ženama Srebrenice organizovale obeležavanje godišnjice "Oluje", mediji to nisu ispratili. Takvih stvari ima na hiljade ali to nije vest koja će biti preuzeta i objavljenja. Mi se zalažemo za drugačiju politiku i nikad ne smemo da odustanemo od nje. Ogromno je zadovoljstvo kad se desi nešto slično ovom odlasku veterana u Potočare. Moji drugovi Crnogorci su to nazvali „hedonizam u borbi“.

Intervju vodio Dejan Kožul

---

¹

<http://www.e-novine.com/srbija/vesti/41148-ubio-vojnike-Topideru.html>